

Губерт Божек

Інститут філософії та соціології Педагогічного університету
(Краків, Польща)

Що залишилося від «достойності університету»?

21 листопада 1932 року у залі Університету Яна Казимира у Львові відбувалася урочистість надання титулу Почесного доктора філософії Познанського університету професору Казимиру Твардовському – засновнику Львівсько-Варшавської філософської школи, одного з основних творців сучасної польської філософії, впливи якого виходять далеко за межі народної польської культури (можна згадати хоча б найближчу до нас українську культуру). Під час урочистості Твардовський виголосив свою славнозвісну доповідь «Про достойність університету», в якій можна знайти своєрідну повагу до Університету. В цій доповіді Університет розуміється не лише як інституція публічного життя, але як ідея, до якої повинна прагнути академічна спільнота.

Ця «ідея Університету» ґрунтується на тому, що його метою є досягнення «об’єктивної істини» і бути «морським маяком, який своїм світлом вказує кораблям шлях крізь розбурхані хвилі, але ніколи не занурює свого світла в самих хвилях. Якби він це зробив, світло згасло б, а кораблі залишилися без провідної зірки» [1, с. 194].

У К. Твардовського другим аспектом деонтології Університету є смуток за його автономією. Автономією, яку він називав «духовною», маючи на увазі свободу від ідеологічного та економічного тиску. У своєму виступі я хочу порушити тему цієї «духовної автономії» в контексті змін, яких зазнають польські університети приблизно 85 років з дати виголошення доповіді Твардовського. Це робитиму критично щодо понять «ідея» та «об’єктивна істина», якими послуговується автор,

намагаючись одночасно «врятувати» поняття «достойність», про яке розмірковував і писав Твардовський.

Перш за все, я аргументуватиму, що все ж таки унаслідок ідеалістичного розуміння поняття, воно не може описати реальність, в якій ми живемо, тобто емпіричну реальність; що хоча постулат цілковитої автономії наукової, суспільної і політичної сфер є ще одним проявом поняттєвого ідеалізму, автономія університету, або його незалежність від rozmaїтих політичних і суспільних інтересів, повинна бути регулятивною ідеєю, яка окреслює напрям розвитку науки.

Однак, внутрішня автономія університету – і ширше: науки – відрізняється від захисту цієї автономії. Ця остання є діяльністю *par excellence* політичною, якщо під політикою розуміти активний внесок кожного громадянина у спільне добро, яким є наша країна, наша культура, наша наука. Політика, як суспільний активізм, є відокремленою сферою від науки, без якої, однак, наука існувати не може. Наприклад, як це є в Польщі, йдеться про «духовну» незалежність університету, тому необхідною є визначена й організована відповідь всієї академічної спільноти. Тільки тоді можемо мати надію на схоплення хоча б тіні цього «Університету» з великої літери, якщо зрозуміємо, що університет не є чиеюсь власністю, ідеологічним рупором або фірмою, яка створена на зразок корпорації, а є живим організмом, який виникає і розвивається протягом поколінь, тому причиною його існування є ціль, яка відрізняється від цілі, яку ставлять перед собою, наприклад, капіталістичне підприємство або політичні (чи постполітичні) партії.

Література

І.К. Твардовський. Про достойність університету / Пер. з пол. Ольги Гончаренко // К. Твардовський. Вибрані праці. – Львів, 2016. – С. 189-202

Hubert Bożek

Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego
(Kraków, Polska)

Co nam pozostało z „dostojeństwa uniwersytetu”?

Dnia 21 listopada 1932 roku w auli Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie miała miejsce uroczystość nadania tytułu Doktora Filozofii *Honoris Causa* Uniwersytetu Poznańskiego profesorowi Kazimierzowi Twardowskiemu, twórcy Filozoficznej Szkoły Lwowsko-Warszawskiej, jednego z głównych twórców nowoczesnej polskiej filozofii, którego wpływy rozciągają się daleko poza sferę polskiej kultury narodowej (by wspomnieć choćby o najbliższej nam kulturze ukraińskiej). W trakcie uroczystości Twardowski wygłosił swój słynny odczyt *O dostojeństwie Uniwersytetu* [1], w którym znaleźć można swoisty hołd dla Uniwersytetu pojmowanego nie tylko jako instytucja życia publicznego ale jako idea, do której dążyć winna społeczność akademicka. Owa „idea Uniwersytetu” zasadza się na tym, że jego celem jest dociekanie „prawdy obiektywnej” i byciem niczym „(...) latarnia morska, która wskazuje swem światłem okrętom drogę przez wzburzone fale, lecz nigdy światła swego nie nurza w samych falach. Gdyby to uczyniła, światło by zgasło a okręty pozostałyby bez gwiazdy przewodniej” [1, s. 11].

Zatem odwrotną stroną deontologii Uniwersytetu jest u Twardowskiego troska o jego autonomię. Autonomię którą nazywał „duchową”, mając na myśli wolność od ideologicznej i ekonomicznej presji. W moim wystąpieniu chcę poruszyć właśnie ów wątek „autonomii duchowej” w kontekście zmian, jakie przechodzą polskie uniwersytety blisko 85 lat od pamiętnego wykładu Twardowskiego. Czyniąc to zmuszony będę krytycznie odnieść się do pojęć „idei” oraz „prawdy obiektywnej”, którymi operuje autor, starając się jednocześnie „uratować” jak najwięcej z owego „dostojeństwa”, o

którym myślał i pisał Twardowski. W szczególności argumentował będę, że mimo, iż pojęcia pojmowane idealnie nie nadają się do opisu rzeczywistości w jakiej żyjemy, czyli rzeczywistości empirycznej; że chociaż postulat całkowitego oddzielenia sfer naukowej, społecznej i politycznej jest kolejnym przejawem idealizmu pojęciowego, to autonomia uniwersytetu, czyli niezależność od doraźnych interesów politycznych i społecznych, winna stanowić ideę regulatywną określającą kierunek rozwoju nauki.

Czym innym jednak jest wewnętrzna autonomia uniwersytetu – i szerzej: nauki – a czym innym obrona tej autonomii. Ta ostatnia jest działalnością *par excellence* polityczną, jeśli przez politykę rozumieć aktywny wkład każdego obywatela/obywatelki we wspólne dobro, jakim jest nasz kraj, nasza kultura, nasza nauka. Polityka rozumiana jako aktywizm społeczny to sfera odrębna od nauki, bez której jednak nauka istnieć nie może. Jeśli więc – jak to ma miejsce w Polsce - na szali leży niezależność „duchowa” uniwersytetu, konieczna jest zdecydowana i zorganizowana odpowiedź całej społeczności akademickiej. Tylko wtedy możemy mieć nadzieję na schwytnie choćby cienia owego „Uniwersytetu” pisanego z dużej litery i chociaż krztyny jego dostojności, jeśli zrozumiemy, że uniwersytet nie jest niczyją własnością, tubą ideologiczną albo firmą zorganizowaną na modłę korporacyjną, a żywym organizmem, który tworzy się i rozwija przez pokolenia, zaś racją jego istnienia jest to, że cele, które mu przyświecają są odmienne niż stawia sobie np. związek wyznaniowy, kapitalistyczne przedsiębiorstwo albo komórka ideologiczna tej czy innej partii politycznej (albo postpolitycznej).

Literatura

1. Kazimierz Twardowski O dostojności Uniwersytetu, Poznań: Uniwersytet Poznański, 1933.